

Aleg. 219.

Sprawozdanie

komisji szkolnej o wnioskach posła Romańczuka w przedmiocie założenia jednego nowego gimnazjum z ruskim językiem wykładowym oraz paralelek ruskich przy gimnazyach ruskich w Kołomyi i Tarnopolu, dalej w przedmiocie założenia seminarjum nauczycielskiego męskiego z ruskim językiem wykładowym oraz przeprowadzenia utrakwizmu językowego w seminarjach nauczycielskich we Lwowie, Stanisławowie, Tarnopolu i Przemyślu.

Wysoki Sejmie!

Spełniając polecenie Wysokiego Sejmu z dnia 19. października b. r., komisya szkolna ma zaszczyt złożyć następujące sprawozdanie o wnioskach posła Romańczuka w przedmiocie utworzenia jednego gimnazjum z ruskim językiem wykładowym i paralelek ruskich przy dwóch gimnazyach, dalej w sprawie założenia jednego seminarjum nauczycielskiego ruskiego oraz przeprowadzenia utrakwizmu językowego w pięciu seminarjach.

I.

Co do gimnazyów.

W tej mierze komisya szkolna uważa za konieczne przypomnieć w krótkości poprzedni przybieg sprawy, wywołanej wnioskami posła Romańczuka, poczynszysy od sesyi sejmowej 1884/5 r.

Wniosek pierwotny posła Romańczuka wniesiony na sesyi r. 1884/5, zmierzał do zmiany ustępu lit. b) Art. V. ustawy krajowej o języku wykładowym z d. 22. czerwca 1867 r. Ustęp rzeczony opiewa następnie: „O czasowej potrzebie i możności zaprowadzenia obok wykładów w języku polskim, także wykładów ruskich w pojedynczych przedmiotach nauki, orzeka w każdym danym przypadku władza szkolna krajowa na żądanie rodziców przynajmniej 25 uczniów.

Według pierwotnego wniosku posła Romańczuka miałyby krajowa władza szkolna w paralelnych klasach szkół średnich na żądanie rodziców co najmniej 25 uczniów zarządzić bezzwłocznie zaprowadzenie drugiego języka krajowego jako wykładowego. Przy obradach Wysokiego Sejmu nad sprawozdaniem komisji szkolnej w tym przedmiocie żaden z wniosków, stawianych przez komisję lub z łona Izby, a mających na celu bądź założenie klas paralelnych ruskich

przy gimnazyach w ogólności, bądź założenie ruskiego gimnazjum w Przemyślu, gdzie frekwencya uczniów narodowości ruskiej była stosunkowo największą, nie został przez Wysoki Sejm uchwalony.

Na sesyi r. 1886|7 p. Romańczuk wniósł, aby wezwać rząd, żeby założył w Przemyślu nowe gimnazjum z językiem wykładowym ruskim i żeby zbadał, czy i o ile w innych miastach kraju naszego dałyby się założyć takie gimnazyum lub zaprowadzić klasy równorzędne z językiem wykładowym ruskim. Wysoki Sejm na posiedzeniu 24. stycznia 1887 uchwalil zmianę ustępu a) art. V. ustawy o języku wykładowym i rezolucyę do c. k. rządu, zmierzając do urządzenia klas paralelnych ruskich przy gimnazyum w Przemyślu w miarę udowodnionej potrzeby. Uchwalony projekt ustawy nie uzyskał wprawdzie Najwyższej sankcyi, jednakże uchwałą Wysokiego Sejmu stało się zadość w innej formie, gdyż stosownie do art. VII. ustawy o języku wykładowym na zasadzie tej uchwały sejmowej, powziętej po wysłuchaniu Rady powiatowej, Najwyższem postanowieniem z d. 29. lipca 1887 r., przyzwołonem zostało stopniowe zaprowadzenie języka ruskiego jako wykładowego w klasach równoległych przemyskiego gimnazjum.

W roku szkolnym 1888/9 otwartą też została przy pierwszej klasie gimnazjum przemyskiego paralelka ruska, do której przyjęto 50 uczniów. W bieżącym roku istnieją tam paralelki ruskie przy pierwszej i przy drugiej klasie, które liczą obie około pięćdziesiąt uczniów.

W roku 1888 na ubiegłej jesiennej sesyi sejmowej poseł Romańczuk wniósł: wezwać rząd, ażeby się postarał, iżby przy gimnazyum w Stanisławowie lub Kołomyi, tudzież przy gimnazyum w Tarnopolu lub w Brzeżanach zaprowadzone zostały ruskie paralelki.

Wniosek ten został załatwiony w komisyi, nie przyszedł jednak pod obrady Wysokiego Sejmu.

W tegorocznym wniosku swoim poseł Romańczuk, wychodząc z założenia, że kraj nasz ma za mało gimnazyów, tak ze względu na liczbę swojej ludności i swoje potrzeby, jakoteż i w porównaniu z innymi krajami monarchii, żąda założenia nowego gimnazjum w południowo-wschodniej części kraju a z tem łączy dalsze żądanie, aby w tem gimnazyum język ruski był wykładowym, tudzież, aby rząd założył stałe klasy równorzędne z ruskim językiem wykładowym przy gimnazyach w Kołomyi i Tarnopolu.

Co się tyczy potrzeby pomnożenia liczby gimnazyów w kraju naszym, komisya szkolna uważa za konieczne przypomnieć, iż już na dniu 16. stycznia 1886 Wysoki Sejm na podstawie sprawozdania ówczesnej komisyi szkolnej o wniosku posła Antoniewicza w przedmiocie polepszenia bytu suplentów, powziął następującą uchwałę:

„Wzywa się rząd, iżby pomnożył liczbę gimnazyów w kraju naszym, stosownie do jego rozległości i zaludnienia i przystępował do ich zakładania najpierw tam, gdzie potrzeby i warunki za tem najwięcej będą przemawiać“.

Specyjalnie zaś do okolicy, dla której wnioskodawca uważa za pożądanę utworzenie nowego gimnazjum, odnosi się uchwała Wysokiego Sejmu z dnia 15. października 1888 powzięta w załatwieniu petycyi gminy miasta Buczacza i tamtejszego wydziału Rady powiatowej:

„Sejm wzywa rząd, aby niższe gimnazjum w Buczaczu co rychlej na gimnazjum państwowe zamienił i wyższemi czterma klasami uzupełnił“.

Na pierwszym posiedzeniu tagorocznej sesyi sejmowej J. E. p. Namiestnik wskazał na niezwykle przepelnienie gimnazyów, a chociaż wyraził nadzieję, że w miarę rozwoju szkół przemysłowych, część młodzieży odwróci się od szkół średnich, to jednak oświadczył, że środek ten nie wystarczy do zredukowania ilości klas w gimnazyach do stanu normalnego, a przez to do uczynienia zadość potrzebom wychowania i nauki i zapowiedział, że rada szkolna krajowa przedstawi niebawem Ministerstwu wnioski w sprawie założenia nowych gimnazyów.

Komisya szkolna w zupełności podziela zdanie, że pomimo starań podejmowanych około zakładania szkół przemysłowych i innych zakładów specjalnych, które to zakłady do piero po dłuższym czasie i w miarę pomyślniejszych widoków w danych zawodach mogłyby odebrać część młodzieży od gimnazyów, pomnożenie liczby gimnazyów jest pilnie potrzebnem ze względów tak nauki i wychowania jak administracyi szkolnej. Według rozdanego w Wysokiej Izbie sprawozdania rady szkolnej krajowej o stanie szkół średnich w czasie od r. 1884—1888 (strona 69) było na początku roku szkolnego 1888 między dziesięcioma największemi gimnazyami w Austrii sześć gimnazyów galicyjskich, a z tych liczyły

gimnazjum lwowskie Franciszka-Józefa . . .	772
„ „ IV.	752
„ w Przemyślu	751
„ II. we Lwowie	695
„ św. Anny w Krakowie	618
„ Sobieskiego „	593

w dalszym rządzie następowało jeszcze cztery gimnazyja galicyjskie, których liczba uczniów przenosiła cyfrę 500 uważaną jako granicę normalnego zapelnienia, a mianowicie:

gimnazjum w Rzeszowie	582
„ Tarnopolu	569
„ Stanisławowie	532
„ Tarnowie	525

Cyfrы te wykazują dostatecznie w jakim stopniu zachodzi potrzeba pomnożenia gimnazyów w naszym kraju i gdzie, to jest w których miastach, względnie w których okolicach założenie nowych gimnazyów jest najbardziej naglącem.

Komisya szkolna, zgadzając się z postawioną na czele wniosku p. Romańczuka tezą, mniema, że ze względu na to, co przytoczyła, wskazaniem jest ponowienie uchwały Wysokiego Sejmu z roku 1886 poprzednio przytoczonej i w tej mierze przedkłada odpowiedni wniosek.

Żądanie wnioskodawcy, aby gimnazjum nowe, założyć się mające w południowo-wschodniej części kraju, miało język wykładowy ruski tudzież, aby przy gimnazyach w Tarnopolu i Kołomyi założono ruskie paralełki, przesądza zdaniem komisji z góry potrzebę założenia w owych miejscach takiego właśnie gimnazyum i takich paralełek. Potrzeba ta, zdaniem komisji, nie jest wykazaną przez przytoczenie, jak to uczynił wnioskodawca, liczby ludności w Galicyi, używającej języka ruskiego jako towarzyskiego, a w szczególności liczby takiejże ludności w ośmiu powiatach południowego Podola i stosunku jej do liczby ludności polskiej. Już bowiem stosunek uczniów narodowości ruskiej w gimnazyach okolicznych przedstawia się odmiennie. Według przytoczonego sprawozdania było przy końcu roku szkolnego 1888 w gimnazyum

tarnopolskiem	530	uczniów, Rusinów	113
brzeżańskiem	345	„ „	111
stanisławowskiem	478	„ „	124
kołomyjskiem	416	„ „	154
buczackiem	192	„ „	64

Dokładną i właściwą miarą nie są jednak jeszcze i te cyfry. Właściwą miarą potrzeby utworzenia nowego gimnazyum lub klas paralelnych z językiem wykładowym ruskim, może być jedynie ilość uczniów, których rodzice żądają nauki gimnazyalnej w języku ruskim. Dla sprawdzenia w ten sposób owej potrzeby wskazuje ustawa krajowa o języku wykładowym drogę i to zdaniem komisji najwłaściwszą. Art. V. lit. b) tej ustawy stanowi bowiem, że na żądanie rodziców przynajmniej 25 uczniów orzeka władza szkolna o potrzebie i możności zaprowadzenia obok wykładów w języku polskim, także wykładów ruskich w pojedynczych przedmiotach nauki.

Wobec tego, że w każdym danym wypadku żądanie rodziców może służyć za podstawę do zaprowadzenia wykładów w języku ruskim, tworzenie klas paralelnych z językiem wykładowym ruskim nie wymagałoby uchwały Wys. Sejmu, gdyby nie okoliczność, że powołany ust. b) art. V. mówi o wykładach ruskich tylko „w pojedynczych przedmiotach nauki“. Ze względu na to ograniczenie zaprowadzenie klas paralelnych, w którychby wykładano wszystkie przedmioty w języku ruskim, w myśl art. VII. rzeczony ustawy, wymaga osobnej uchwały sejmowej, powziętej po wysłuchaniu Rady powiatowej, jak to się stało przy zaprowadzeniu paralelek ruskich w Przemyślu.

Z uwagi, że tak w gimnazjum akademickim we Lwowie, jak i w nowo otwartych dwóch paralelkach w Przemyślu wszystkie przedmioty wykładane bywają w języku ruskim, komisya szkolna nie uważa za stosowne, żeby wskutek żądania wykładów w języku ruskim, postawionego przez rodziców przynajmniej 25 uczniów, o ile to żądanie odnosiłoby się do wszystkich przedmiotów nauki, tworzone były klasy, w którychby niektóre przedmioty były wykładane w języku ruskim, inne zaś w języku polskim. Komisya sądzi owszem, że jeżeli zachodzą warunki ust. V. lit. b) wskazane, a żądanie wykładów ruskich odnosi się do wszystkich przedmiotów nauki, nie ma powodu ścieśniać zakresu tego żądania. W tym też kierunku stawia komisya wniosek ad I, zgodny zupełnie z uchwałą powziętą w tej mierze przez komisję szkolną zeszłoroczną.

II.

Co do seminaryów nauczycielskich.

W tej mierze żąda poseł Romańczuk, zgodnie z główną treścią zeszłorocznego wniosku swego, który załatwiony w komisji, nie dostał się do pełnej Izby, wezwać rząd, aby założył we wschodniej, a specyalnie południowo wschodniej części kraju seminaryum nauczycielskie męskie z językiem wykładowym ruskim, aby w seminaryach nauczycielskich męskich we Lwowie, Stanisławowie i Tarnopolu tudzież w seminaryum nauczycielskiem żeńskim we Lwowie był przeprowadzony ściśle utrakwizm językowy w ten sposób, iżby na naukę w języku ruskim używano nie mniej godzin szkolnych jak na naukę w języku polskim, wreszcie, aby seminaryum nauczycielskie żeńskie w Przemyślu przeobrażonem zostało z czysto polskiego na utrakwistyczne.

Co się tyczy potrzeby pomnożenia liczby seminaryów nauczycielskich męskich w kraju naszym, komisya szkolna zgadza się z wnioskodawcą, że pomnożenie to jest potrzebnem, a to tem bardziej, że liczba uczniów pobierających nauki w jednym seminaryum nie może być znaczną bez uchybienia właściwemu celowi tych zakładów i że zakłady te ściągają mogą swoich wychowanków, należących prawie wyłącznie do najbiedniejszej młodzieży, tylko z bliższego swego otoczenia. Przytem i wzrost stosunkowy liczby nauczycieli niekwalifikowanych w ostatnich czasach przemawia za potrzebą pomnożenia liczby seminaryów męskich. Biorąc miarę z ilości nauczycieli niekwalifikowanych, lub posiadających jedynie egzamin dojrzałości, dalej znacznej liczby nauczycielek, pełniących z braku nauczycieli obowiązki przy szkołach mieszanych, wreszcie z liczby szkół nieczynnych, okazuje się, że zachodzi potrzeba założenia nowego seminaryum nauczycielskiego męskiego nie tylko w okolicy przez wnioskodawcę wskazanej, lecz w równym stopniu w okolicy samborskiej, gdyż na długiej i szerokiej przestrzeni południowej części kraju od Stanisławowa aż do Rzeszowa nie ma żadnego seminaryum nauczycielskiego męskiego.

Co do języka wykładowego to konieczny w seminaryach nauczycielskich jest obecnie następujący:

W męskich seminaryach nauczycielskich w Krakowie, Tarnowie i Rzeszowie, mających stosownie do geograficznego położenia swego przysposabiać nauczycieli ludowych dla części

kraju z ludnością wyłącznie polską, językiem wykładowym jest język polski. W męskich seminariach nauczycielskich we Lwowie, Stanisławowie i Tarnopolu, mających przysposabiać nauczycieli ludowych dla części kraju z ludnością tak ruską jak polską (w 49 powiatach wschodnich wykazał spis ludności z 31 grudnia 1880 r. na 3.905.237 ludności mającej obywatelstwo austriackie 1,134.036 ludności używającej języka polskiego) istnieją począwszy od drugiego kursu urzędzenia takie, że połowa przedmiotów wykładaną była w języku polskim, druga połowa w języku ruskim. Mianowicie po wyłączeniu religii, wykładanej dla każdego obrządku z osobna, po wyłączeniu języków polskiego i ruskiego, na które równa liczba godzin przypada, dalej po wyłączeniu kaligrafii, muzyki, śpiewu i gimnastyki, tudzież języka niemieckiego, wypada na wykładane w języku polskim geografję, historję i historję naturalną razem 6 godzin tygodniowo, na wykładane w języku ruskim matematykę i geometryę, fizykę i naukę gospodarstwa wiejskiego 7 godzin tygodniowo. Jeżeli się uwzględni, że w języku polskim odbywa się jeszcze praktyczny wykład pedagogiki (3 godziny tygodniowo) i że obecnie rada szkolna krajowa przedstawiła Ministerstwu wniosek dodania 2 godzin dla nauki gospodarstwa wiejskiego, odbywającej się w języku ruskim, to liczba godzin przypadających na przedmioty wykładane po polsku i po rusku będzie równą (po 9). Na kursie pierwszym ze względu na mniejszą znajomość języka ruskiego, jaką przynosi przeważna część uczniów, wykład jest polski z terminologią ruską. Przy przedmiotach wykładanych w polskim języku nauczyciel obowiązany jest dodawać terminologję ruską i odpytywać uczniów w języku ruskim, a odwrotnie przy przedmiotach wykładanych w języku ruskim dodawać terminologję polską i odpytywać w języku polskim. Przy egzaminie dojrzałości w tych seminariach zadawane bywają w każdym przedmiocie pytania w języku polskim i pytania w języku ruskim na przemian, również musi kandydat wypracować jedno zadanie pisemne klauzurowe w polskim, a jedno w ruskim języku, jeżeli dla obu języków wykładowych chce uzyskać świadectwo dojrzałości.

Przy egzaminie kwalifikacyjnym, który jest warunkiem uzyskania stałej posady nauczycielskiej, kandydaci, którzy chcą mieć kwalifikacyę dla obu języków wykładowych, muszą w każdym z nich złożyć pracę pisemną na temat pedagogiczny a dyrektor komisji egzaminacyjnej oznacza w jakim języku ma być daną pisemna odpowiedź na każde z 3 pytań z arytmetyki i geometrii i każde z 3 pytań z t. z. realiów. Przy egzaminie ustnym zadaje się tym kandydatom pytania z każdego przedmiotu w jednym i w drugim języku.

Urządzenie seminariów męskich jest tedy na wyższych dwóch latach ściśle utrakwistyczne z równem uwzględnieniem języków polskiego i ruskiego a tak to urządzenie jak i opisane urządzenie egzaminu dojrzałości i egzaminu kwalifikacyjnego zmierza do tego, aby dać możność każdemu kandydatowi na nauczyciela ludowego nabyć uzdolnienie do nauczania w jednym i w drugim języku i dokładnie go w tej mierze wypróbować. Urządzenie to seminariów istniejące od r. 1875 a zatem od lat trzynastu cel powyższy w zupełności osiąga, gdyż kandydaci wychodzący z tych seminariów uzyskują przy jednym i przy drugim egzaminie kwalifikacyę do wykładów bądź w jednym bądź w drugim języku a najczęściej kwalifikacyę do wykładów w obu językach.

Ani ze strony wnioskodawcy ani z innej strony nie wskazano natomiast ani jednego wypadku, w którymby nauczyciel z świadectwem upoważniającem do wykładu w języku ruskim nie był dostatecznie uzdolnionym do wykładu w tym języku. Wobec tego twierdzenia, że kandydaci na nauczycieli szkół ludowych nie mają możności nabycia w swojej zawodowej szkole potrzebnej znajomości tego języka, w którym następnie mają nauczać, musi być uważane za pozbawione wszelkiej podstawy i sprzeczne z faktycznym stanem rzeczy. Utrakwistyczne urządzenie seminariów dające każdemu kandydatowi możność przysposobienia się do wykładów zarówno w jednym jak i w drugim języku, odpowiada najlepiej stosunkom wschodnich okręgów szkolnych, w których tak często do zakresu jednej i tej samej szkoły należy ludność polska i ruska, w których przeto w szkole polskiej znajdują się dzieci ruskie, w szkole ruskiej dzieci

polskie tak, iż nauczyciel, chcąc skutecznie nauczać, musi w tej samej klasie przemawiać do jednych dzieci po polsku, do drugich po rusku. Urządzenie takie odpowiada najlepiej interesom gmin i administracyi szkolnej, gdyż zwiększa wybór sił nauczycielskich przy obsadzaniu posad i pozwala bez trudności przeprowadzać zmianę języka wykładowego, gdyby powołane czynniki (t. j. gmina i władza szkolna krajowa) ją zdecydowały. Urządzenie takie jest wreszcie najodpowiedniejszym ze względów na kandydatów. Względy, jakie ze stanowiska pedagogicznego przemawiają przeciw utrakwizmowi w szkołach średnich, nie zachodzą w seminariach nauczycielskich, które całkiem inny cel mają na oku a doświadczenie trzynastoletnie wykazało, że utrakwizm tutaj pomyślnie daje rezultaty. W interesie zaś kandydatów nauczycielskich w wschodniej części kraju naszego leży niewątpliwie mieć możność nabycia kwalifikacyi do wykładów w jednym i w drugim języku. Zresztą i frekwencya męskich seminariów nauczycielskich przemawia za urządzeniem ich utrakwistycznym.

Ostatnie sprawozdanie rady szkolnej krajowej nie dzieli wprawdzie uczniów seminariów podług narodowości, jednak podział podług obrządku może być tu wskazówką do pewnego stopnia trafną.

W r. 1888/9 liczyły seminaria nauczycielskie uczniów obrządku:

	rz. kat.	gr. kat.
we Lwowie	90	73
w Stanisławowie	61	74
w Tarnopolu	80	53

Komisya szkolna z powyższych względów najusilniej obstając za utrakwistycznym urządzeniem seminariów męskich i sprzeciwiając się wnioskowi założenia seminarium nauczycielskiego z ruskim językiem wykładowym, zarazem jednomyślnie uznała, że utrakwizm winien być przeprowadzony także na kursie pierwszym a to tem bardziej, że istniejący przy seminariach nauczycielskich męskich kurs przygotowawczy, potrafi przygotować dostatecznie uczniów do pobierania nauki w języku ruskim. W tym też kierunku wnosi komisya rezolucyę.

Co do żeńskich seminariów we Lwowie i Przemyślu to językiem wykładowym jest w nich język polski, a język ruski jest jedynie przedmiotem obowiązkowym. Inaczej tu być dziś nie może już dla tego, że uczennice wstępujące do tych seminariów z bardzo małymi wyjątkami nie umieją tyle po rusku, żeby mogły pobierać nauki w tym języku. Także i stosunek liczebny narodowości uczennic, przemawia bardzo stanowczo za językiem polskim. w r. 1888/89 było bowiem w seminarium lwowskiem uczennic obrządku rzymsko katol. 166, grecko katol. 27; w przemyskim obrządku rzymsko katol. 119, grecko katol. 13. Mimo to nauka języka ruskiego i praktyka w szkole ćwiczeń prowadzone są w ten sposób, że kandydatki wychodzące z tych zakładów uzyskują przy egzaminie dojrzałości i przy egzaminie kwalifikacyjnym uzdolnienie do wykładów w języku ruskim, przy czem zauważyć należy, że o tej kwalifikacyi egzaminatorowie dla języka ruskiego wyłącznie decydują.

Komisya szkolna nie widzi dzisiaj ani możności ani potrzeby zaprowadzenia w seminariach dla nauczycielek we Lwowie i Przemyślu urządzenia utrakwistycznego, zwłaszcza gdy dziś w całym kraju nigdzie nie ma warunków utworzenia osobnej publicznej szkoły żeńskiej z ruskim językiem wykładowym. Z drugiej strony jednak sądzi komisya, że należy w wyższym stopniu dać uczennicom sposobność do nabycia zupełnej wprawy w języku ruskim. W tym celu liczba godzin dla języka ruskiego powinna być zdaniem komisyi zrównaną na wszystkich kursach z liczbą godzin dla języka polskiego. Jako dalszy środek uważałaby komisya urządzenie przy seminariach dla nauczycielek kursu przygotowawczego, na którym należałoby zwrócić szczególniejszą uwagę na naukę języka ruskiego.

W tym kierunku zmierzają rezolucye pod II₃.

I. Na podstawie powyższych wywodów, komisya szkolna wnosi:

Wysoki Sejm raczy uchwalić:

1. Sejm ponawiając uchwałę swoją z d. 16. stycznia 1887, wzywa c. k. rząd, iżby pomnożył liczbę gimnazyów w kraju naszym, stosownie do jego rozległości i zaludnienia, i przystępował do ich zakładania najpierw tam, gdzie potrzeby i warunki za tem najwięcej będą przemawiać.

2. Sejm wzywa c. k. rząd, ażeby w wypadkach, w którychby zachodziły warunki zaprowadzenia wykładów gimnazyalnych w języku ruskim, wskazane w art. V. lit. b) ustawy o języku wykładowym z d. 22. czerwca 1867, przedłożył sprawę Sejmowi, celem powzięcia uchwały przewidzianej w art. VII. tej ustawy.

II. Sejm wzywa c. k. rząd,

1. aby pomnożył liczbę seminaryów nauczycielskich męskich w naszym kraju, a to przez założenie nowego seminaryum z wykładem przedmiotów w połowie polskim, w połowie ruskim w Buczaczu lub Czortkowie, a następnie w Samborze;

2. aby urządzenie utrakwistyczne pod względem języka wykładowego istniejące na kursach drugim i trzecim męskich seminaryów nauczycielskich we Lwowie, Stanisławowie i Tarnopolu, wprowadził także na pierwszym kursie tychże seminaryów;

3. aby w seminaryach dla nauczycielek we Lwowie i w Przemyślu, zrównał na wszystkich kursach liczbę godzin języka ruskiego z liczbą godzin języka polskiego;

i zaprowadził kurs przygotowawczy, poświęcony szczególnie przysposobieniu kandydatek pod względem znajomości języka ruskiego.

Lwów, dnia 19. listopada 1889.

Przewodniczący:

Czartoryski w. r.

Sprawozdawca:

Pilat w. r.

